

Vene kooli üleminekust eesti õppekeelele

Ilmar Tomusk

Keeleinspektsiooni peadirektor

1. Sissejuhatus

Nõukogude ajal välja kujunenud venekeelne üldhariduskoolivõrk moodustas Eesti iseseisvuse taastamise ajal umbes ühe kolmandiku kogu haridussüsteemist. Okupatsiooniajal toimus õppetöö vene koolis Vene NFSV õppekavade järgi ja kuigi juba alates 1940. aastate lõpust raporteeriti eesti keele õpetamise suurepärase tulemustest¹, ei pööratud väikse liiduvabariigi keele õpetamisele erilist tähelepanu. Eesti keele õpetamise tase oli sisuliselt olematu.

Peatselt pärast iseseisvuse taastamist võttis Riigikogu vastu otsuse, et vene õppekeele kool peab muutuma eestikeelseks ning sellest peab saama Eesti ühtse haridussüsteemi osa. Nimetatud otsusest on möödunud 25 aastat, kuid suurem osa vene õppekeele koolidest töötab siiani vene keeles, osalisele eestikeelsele õppele on üle läinud vaid gümnaasiumiosa ehk kolm viimast õppeaastat keskhariduse omandamiseks ette nähtud 12 aastast. See kajastub ka koolilõpetajate viletsas keeleoskuses, kuna paljud noored, kes pärast keskhariduse omandamist tööturule sisenevad, ei oska eesti keelt isegi teenindustöötajatelt nõutaval B1-tasemel.

Vene ja eesti kool ei erine küll enam oluliselt hariduse sisu poolest², kuna tegutsetakse ühtse riikliku õppekava alusel. Siiski seisame fakti ees, et 27 aastat pärast iseseisvuse taastamist on Eestis endist viisi kaks erinevat koolivõrku.

Üleminekust eesti õppekeelele on räägitud 1990ndate algusest saadik, arutelud ja vaidlused on kulgenud lainetena, tõustes enne järjekordseid valimisi kõrgustesse ning vajudes juba mõne aja pärast mitmeaastasesse vaikuseperioodi. Kuna 2019. aasta kevadel toimuvad Eestis taas parlamendivalimised, saab õppekeele teema ajakirjanduses tavapärasest rohkem tähelepanu. Seejuures tahaks loota, et eksivad need kommentaatorid, kelle arvates vaibub teema seegi kord (nii väitsid nt Andrus Karnau ja Ahto Lobjakas 16.09.2018 saates „Olukorrast riigis“³).

2018. aasta poliitikasügisel esimene suurem arutelu õppekeele temal toimus Riigikogus 13. septembril. Kuna arutelu algatasid ja juhtisid rahvuslikult meelestatud poliitikud Isamaa erakonnast, jäi kõlrama optimistlik mõte, et eesti õppekeelele on võimalik üle minna üsna

---

¹ Vt nt **H. Laanet**. Õpitakse innukalt eesti keelt. – Nõukogude Õpetaja 04.06.1949. Artiklis kirjeldatakse, kui tulemuslik on vene koolides eesti keele õpe: õpilased tsiteerivad peast Tuglast, Tammsaaret ja Liivi ning arutlevad vabalt August Jakobsoni, Lydia Koidula, Johannes Vares-Barbaruse ning August Kitzbergi loominguteemadel; eesti keele grammatika on kõigil selge.

² Uuringutes on siiski välja toodud, et vene õppekeele kooli ajalookäsitlus erineb mõnevõrra eesti õppekeele koolist, eriti mis puudutab Teist maailmasõda ning Eesti suveräänsust, vt nt **D. Arutyunyan**. Kooliõpikud kui erineva maailmavaate kujundajad: Eesti ajaloo gümnaasiumiõpikute näitel (1991–2012). Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikooli rahvusvaheliste suhete instituut, 2014.

³ **A. Karnau, A. Lobjakas**. Olukorrast riigis 16.09.2018. <https://r2.err.ee/858879/olukorrast-riigis>.

kiiresti – nelja aastaga.⁴ Mõni nädal hiljem toimus samal teemal debatt Eesti Rahvusringhäälingu telesaates „Suud puhtaks“, milles osalenud ametnikud, õppejõud, õpetajad, õpilased ja lapsevanemad olid ühel meelel selles, et üleminek võiks toimuda loomulikult teel, ilma riikliku sunnita, ning kiirustada sellega ei tohiks.

Analüüsid enam kui 25 aasta pikkust protsessi (tõenäoliselt ei ole Eestis võimalik selle kõrvale seada ühtegi reformi, mis nii kaua aega oleks võtnud, kusjuures ilma märkimisväärset edu saavutamata), võib teha järelduse, et iseenesest, ilma riigipoolse koordineerimise ja korralduseta ei toimu mitte midagi. Samuti ei ole senist kogemust arvestades võimalik nelja aastaga teha koolisüsteemis selliseid ümberkorraldusi, mis viiksid ühise õppekeele kasutuselevõtmiseni seni veel sisuliselt eraldi tegutsevates koolisüsteemides.

Kirjeldan käesolevas artiklis keeleseaduse täitmise järelevalve seisukohalt õppekeele valdkonnas iseseisvuse taastamise algusest kuni praeguseeni toimunut, toon välja olulised takistused ühisele õppekeelele üleminekul nii õigusliku regulatsiooni kui ka pedagoogide valmisoleku aspektist ning sõnastan mõned ettepanekud ülemineku sujumaks kulgemiseks.

2. Eesti õppekeelele ülemineku ajalooline taust

1993. aastal vastu võetud põhikooli- ja gümnaasiumiseadus⁵ (PGS) sätestas, et aastaks 2000 minnakse vene õppekeelele gümnaasiumis üle eestikeelsele õppele. Nii on esimesest ülemineku lõpptähtajast möödunud 19 aastat, suurem osa sellest on kulunud õigusaktide täpsustamisele või ootamisele, et äkki toimub midagi iseenesest. Väiksed, kuid kahtlemata olulised muudatused on toimunud vaid venekeelse kooli gümnaasiumiosas.

Esimestel aastatel pärast 1993. aastal tehtud otsust ei toimunud midagi, 1997. aastal, kui tähtaeg hakkas lähenema, hakati PGS-is õppekeelt puudutavate sätete sõnastust muutma, et esialgu seatud tähtaega pikendada ning anda mõistele *eestikeelne õpe* konkreetne sisu.

PGS-i § 52 lõikes 1 kohustati muukeelse põhikooli õppekava ja koolikorraldust tagama aastaks 2007 kõigile põhikooli lõpetajatele eesti keele oskus tasemel, mis võimaldab jätkata gümnaasiumiõpinguid eesti keeles. Lõikega 2 sätestati, et riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides alustatakse üleminekut eesti õppekeelele hiljemalt 2007/2008. õppeaastal, seega nihkus tähtaeg edasi seitse aastat.

Aastal 2000 määratleti seaduses⁶ eestikeelse õppe mõiste: kool on eestikeelne juhul, kui 60% õppetööst toimub eesti keeles. Seesugune ebamäärane sõnastus pakkus ohtralt tõlgendamisvõimalusi. Kui kirjandusklassikast ja lähiajaloost võrdlust otsida, siis ühed koolijuhid arvasid, et kui täit rehkendust tehtud ei jõua, teeme vähemalt poole. Oli koole, kes hakkasid jagama avalikku teavet oma veebilehel ka eesti keeles ning koolide teadetetahvliitele

⁴ Riigikogu arutas venekeelsete lasteaedade ja koolide üleminekut eestikeelsele õppele. <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/taisikogu/riigikogu-arutas-venekeelsete-lasteaedade-ja-koolide-uleminekut-eestikeelsele-opele/>. Vaadatud 04.12.2018.

⁵ RT I 1993, 63, 892.

⁶ RT I 2000, 33, 195.

ilmusid eestikeelsed infolehed, kuid õppetöö jäi endiselt venekeelseks. Mõni kool võttis asja tõsisemalt ning leidis endale eesti keelt oskava eesti keele või mõne muu aine õpetaja. Kuid oli ka neid, keda ebamäärane 60% nõue tegutsema ei innustanud ning õpetaja Lauri poole rehkenduse soovituski jäi täitmata.

2002. aasta märtsis lisati seadusesse⁷ sätte, mis muutis eestikeelsele õppele ülemineku veelgi paindlikumaks: gümnaasiumi õppekeel on eesti keel, kuid gümnaasiumiastmes ja selle üksikutes klassides võib õppekeeleks olla mis tahes keel. Kui kooli hoolekogu ning kohaliku omavalitsuse volikogu leiavad, et kool ei ole eestikeelsele õppele üleminekuks valmis, annab seadusemuudatus neile võimaluse pöörduda valitsuse poole taotlusega jätkata õppetööd vene keeles.

Alles 2002. aastal, seega üheksa aastat pärast eesti õppekeelele ülemineku otsuse tegemist, täiendati seadust nõudega, et kool peab oma arengukavas ette nägema vajalikud ja võimalikud meetmed eestikeelsele õppele üleminekuks. Kahjuks jäi tegevus eestikeelsele õppele üleminekul tagasihoidlikuks ka pärast uue tähtaja määramist. Kuni 2005. aastani leiti, et eestikeelsele õppele üleminekuks on iga omavalitsuse ja kooli enda asi ning riik ei peaks sekkuma eesti keeles antavate õppeainete valikusse ega ka ülemineku korraldusse.

Vastuseta jäi aga terve rida olulisi küsimusi. Mida tähendab lause „Alustatakse ülemineku eesti õppekeelele”? Kui kaua üleminekuks kestab ja millal lõpeb? Millest arvestatakse 60%, kas tundide üldarvust või õppeainete arvust – on ju õppeained tunniplaanis väga erineva mahuga? Kas eesti keeles õpetatavad ained otsustab kool, kohalik omavalitsus või haridusministeerium?⁸

Ülemineku rakendus lõplikult 2011/2012. õppeaastal, kusjuures gümnaasiumi riikliku õppekava⁹ § 11 lõikega 2 on määratud ka kohustuslikud õppeained, mida tuleb õpetada eesti keeles. Õppekava sätestab: eesti õppekeelele koolis või klassis tagab kool oma õppekavaga eestikeelsele õppele vähemalt 60% ulatuses gümnaasiumiastmele kehtestatud väikseimast lubatud õppemahust, kusjuures eesti kirjandust, Eesti ajalugu, ühiskonnaõpetust, muusikat ja geograafiat tuleb õpetada eesti keeles.

Samas on ka koole, kes on eesti õppekeelele üleminekuks vaidlustanud, viidates nii õpetajate kui ka õpilaste ebapiisavale eesti keele oskusele, kohasele õppevara puudumisele jne.¹⁰

Eespool öeldu põhjal on ilmne, et esialgne lootus loomulikule või mingil kujul iseenesest toimuvale üleminekuks on luhtunud. Tegelikke sammudeni jõuti alles siis, kui saavutati poliitiline kokkulepe, mis sai ka seaduse jõu. Lisaks juba nimetatud riiklikule õppekavale, mis

⁷ RT I 2002, 34, 205.

⁸ I. Tomusk. 20 aastat Eesti keelepoliitikat. – Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa. Koost. U. Sutrop, J. Valge. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2008.

⁹ RT I, 14.02.2018, 9.

¹⁰ I. Tomusk. Põhiseaduse riigikeele sätete 20 aastat hiljem. – Õiguskeel 2013, nr 1. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/ilmar_tomusk_riigikeele_satted_pohiseaduses_20_aastat_hiljem.pdf.

on kinnitatud valitsuse määrusega, sätestab eestikeelse õppe nõude ka PGS¹¹: määratledes seaduse § 21 lõikes 1 kooli õppekeele mõiste – õppekeeleks loetakse keel, milles toimuv õpe moodustab vähemalt 60% riiklikes õppekavades määratud väikseimast lubatud õppe koormusest –, ütleb sama paragrahvi lõige 3, et gümnaasium on eestikeelne.

Nendes koolides, kus üleminek on õnnestunud, on Riigikogu ja valitsuse võetud õiguslike meetmete kõrval olulised ka kooli pidaja ehk omavalitsuse, koolijuhtide, õpetajate, aga ka lastevanemate ning õpilaste endi jõupingutused. Kahjuks ei ole need igal pool ja ühtemoodi edukad olnud.

Kui gümnaasiumiastmes on poliitiline kokkulepe saavutatud, siis alushariduse ning põhihariduse kohta seda öelda ei saa. Seda vaatamata sellele, et „Eesti keele arengukava 2011–2017“¹² (tegemist on valitsuse korraldusega kinnitatud ehk valitsuse tegevuse aluseks oleva dokumendiga) seab eesmärgiks, et muukeelses koolis alustatakse 2015/2016. õppeaastal ka põhikooliastmes osalist eestikeelset aineõpet.

Lasteaias ja põhikoolis jätkub õppetöö seega valdavalt vanaviisi. Nii võibki juhtuda, et 60% eestikeelse õppega vene gümnaasiumiõpilane, kes suvel ajutiselt supermarketis kassapidaja ametit peab (juba põhikoolis peaks ta olema omandanud eesti keele vähemalt B1-tasemel, mis vastab ka teenindajalt nõutavale keeleoskustasemele), teatab keeleametnikule, et ei ole kunagi elus eesti keelt õppinud.

Selliseid juhtumeid oli möödunud suvel rohkem kui üks, ja seda Tallinna linnas. Samuti on Keeleinspeksiooni poole pöördunud murelikke lapsevanemaid, kes kurdavad selle üle, et Tallinnas vene õppekeelega põhikoolides on eesti keele õpe äärmiselt kehvast tasemest või puudub see sootuks.

Siinkohal tasub meenutada, et vene õppekeelega koole ühendava Õpilasesinduste Assamblee suurkogu pöördus juba aastal 2010 valitsuse poole ettepanekuga alustada üleminekut eestikeelsele õppele alates esimesest klassist.¹³

3. Mida näitavad keelejärelevalve tulemused?

Ülemineku kõige suuremaks takistuseks on vene koolide õpetajate vilets eesti keele oskus, mis samuti ei parane iseenesest. Omavalitsuste haridusjuhid, kes vastutavad koolides toimuva eest, loodavad ilmselt mingitele iseeneslikele muutustele, sest millegi muuga ei oska seletada nende kummalist ükskõiksust vene kooli õpetajate ja koolijuhtide eesti keele oskuse parandamise suhtes. Õpetajaid värbab koolijuht, tema vastutab ka selle eest, et õpetaja kvalifikatsioon, sealhulgas ka eesti keele oskus, vastab kehtestatud nõuetele. Järelevalvepraktikas on märgata selget seost koolijuhi hoiakute, eesti keele oskuse ja koolis

¹¹ RT I, 22.01.2018, 3.

¹² RT III, 30.11.2010, 2.

¹³ Vene õpilasesindused soovivad eestikeelset õpet alates 1. klassist. <https://koolielu.ee/info/readnews/24966/vene-opilasesindused-soovivad-eestikeelset-opet-alates-1-klassist>. Vaadatud 04.12.2018.

töötavate nõutavale keeleoskustasemele vastavate pedagoogidele arvu vahel. Aga kui kooli pidaja, st kohaliku omavalitsuse volikogu hoiab ametis umbkeelset koolijuhti, siis ei ole oodata ka pedagoogide keeleoskuse paranemist. Meenutagem kas või Keeleinspektiooni kohtusaagat Narva linnavalitsusega, kes vaidlustas inspektiooni ettekirjutuse, millega kohustati linnavalitsust nõudma kõigilt Narva koolidirektoritelt ja nende asetäitjatelt eesti keele oskuse parandamist, ametikohal nõutavale tasemele vastava eksami sooritamist ning lõpetama töölepingu nende koolijuhtidega, kes ei ole määratud tähtpäevaks eesti keele eksamit teinud. Selle asemel, et tegelda koolijuhtide keeleoskusega, võeti ette kohtulahing inspektiooni vastu, mille Narva linnavalitsus kaotas. See näitab kujukalt kooli pidaja suhtumist. Haridusministeerium võib kirjutada kui tahes ilusaid programme ja kavasid, aga kui seaduse tasemel poliitiline kokkulepe puudub ning kooli pidaja suhtumine on, nagu eespool kirjeldatud, ei tule üleminekust mitte midagi välja.

Loomulikult on probleeme, mida omavalitsus lahendada ei saa (nt õpetajate väljaõpe), kuid ilma omavalitsuse kui kooli pidaja selge toetuseta ei ole ka riigil seda võimalik lahendada.

Keeleinspektioon ei tee järelevalvet haridusasutuste õppekeele üle, kuid vene koolide ja lasteaedade pedagoogide eesti keele oskuse kontrollimine on andnud hea ülevaate sellest, kui paljud õpetajad oleksid võimelised oma ainet eesti keeles õpetama, nii et õpilased omandaksid õppekavas ette nähtud teadmised ja oskused ning ühtlasi paraneks nende eesti keele oskus.

Muukeelse kooli õpetajad ja lasteaiaõpetajad, kes ei õpeta oma ainet eesti keeles, peavad oskama eesti keelt B2-tasemel, mis vastab varem kehtinud kesktasemele. Keeleseaduse¹⁴ lisas esitatud keeleoskuse kirjelduse järgi tähendab B2-tase seda, et inimene mõistab keerukate abstraktsel või konkreetisel teemal tekstide ning erialase mõttevahetuse tuuma. Suudab spontaanselt ja ladusalt vestelda sama keele emakeelse kõnelejaga. Oskab paljudel teemadel luua selget, üksikasjalikku teksti ning selgitada oma vaatenurka, kaaluda kõnealuste seisukohtade tugevaid ja nõrku külgi.

Tegemist on päris nõudliku keeletasemega, millest siiski ei piisa eesti keeles aine õpetamiseks ning koolis või lasteaias eestikeelse keskkonna loomiseks. Inspektiooni viimaste aastate järelevalvetulemused näitavad, et neljas Ida-Virumaa suuremas linnas (Narva, Kohtla-Järve, Jõhvi, Sillamäe) ei vasta enam kui 500 kooliõpetaja eesti keele oskus seadusega kehtestatud B2-tasemele. Gümnaasiumiastmes, kus aineõpe toimub osaliselt eesti keeles, on õpetajate keeleoskus parem kui põhikoolis (kusjuures paranemist võib täheldada alates 2007. aastast, kui vene kooli gümnaasiumiastmes alustati ametlikult üleminekut eesti õppekeelele). Tallinnas ja Harjumaal on olukord mõnevõrra parem: B2-tasemele ei vasta umbes 130 kooliõpetaja keeleoskus.

Viimasel ajal on taas hakatud rääkima, et eesti keele õppega tuleks algust teha juba lasteaias. Keeleinspektiooni järelevalvetulemused näitavad aga, et koolieelsete lasteasutuste töötajate

---

¹⁴ [RT I, 31.12.2015, 22.](#)

eesti keele oskus on võrreldes kooliõpetajatega veelgi kehvem ja veelgi visam paranema, nii et eestikeelne õppetöö ei oleks sellistel tingimustel kuigi tulemuslik ega võimalikki.

Kui lasteaiaõpetajatelt nõutakse eesti keele oskust tasemel B2, siis õpetaja abid peavad oskama eesti keelt tasemel A2, mis on kõige madalam keeleoskustase, mida keeleseaduse alusel nõutakse. Ida-Virumaa linnades ei vasta umbes 450 lasteaiaõpetaja ning 260 õpetajaabi keeleoskus kehtestatud nõuetele. Tallinn ja Harjumaa lisavad veel ligi 350 lasteaiaõpetajat ning 80 õpetajaabi. Seega on Ida-Virumaal ning Tallinnas ja Harjumaal kokku ligi 1800 haridustöötajat, kelle riigikeeleoskus ei vasta muukeelse kooli või lasteaia töötajatele kehtestatud nõuetele.¹⁵

Seda on palju, kuid 10–15 aastaga on keeleoskamatute pedagoogide arv siiski tasapisi vähenenud. Keeleinspektiooni 2003. aasta aruandest võib näiteks lugeda, et Kohtla-Järve 338 õpetajast ei vasta 258 keeleoskus nõuetele.¹⁶ 2018. aastal oli nõuetele mittevastavaid õpetajaid Kohtla-Järvel 146.

Inspektiooni 2006. aastal tehtud kokkuvõttest, mis hõlmas viimase kolme aasta andmeid kogu Eesti kohta, selgus, et kontrolli läbinud peamiselt üldhariduskooli 2315 õpetajast ei vastanud keeleoskus nõutavale tasemele enam kui 90%-l ehk 2119 õpetajal¹⁷. Aastaks 2018 oli õpetajate keeleoskus sedavõrd paranenud, et umbes 3200-st venekeelse üldhariduskooli õpetajast ei vasta nõuetele veidi enam kui 600 õpetaja keeleoskus (19%), kellest valdav osa töötab Ida-Virumaal.

4. Praegused õpetajate keelenõuded on eestikeelseks aineõppeks ebapiisavad

Selleks et õpetada oma ainet eesti keeles või luua õppeasutuses keelekümblusmetoodika abil eestikeelne keskkond, peaks õpetaja või õpetajaabi oskama eesti keelt vähemalt tasemel C1. Tegemist on kõrgetaseme keeleoskusega, keeleseaduse lisa kohaselt tähendab see, et isik mõistab pikki ja keerukaid tekste, tabab ka varjatud tähendust. Oskab end spontaanselt ja ladusalt mõistetavaks teha, väljendeid eriti otsimata. Oskab kasutada keelt paindlikult ja tulemuslikult nii avalikes, õpi- kui ka tööoludes. Oskab luua selget, loogilist, üksikasjalikku teksti keerukatel teemadel, kasutades sidusvahendeid ja sidusust loovaid võtteid. C1-tase on kõige kõrgem keeleoskustase, mida Eestis tasemeeksamil kontrollitakse. Miks siis öeldakse, et eesti keeles ainet õpetav õpetaja peab oskama keelt VÄHEMALT C1-tasemel? Sellepärast, et rahvusvahelise tava kohaselt õpetab keelt inimene, kes valdab seda emakeelekõneleja tasemel, eriti tähtis on see lasteaia, kus pannakse alus korrektsele hääldusele ja keelestruktuuridele.

¹⁵ „Eesti keele arengukava 2011–2017“ elluviimise vahearuanne kohaselt oli koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides ning kutseõppeasutustes 2017/2018. õppeaastal kokku 1906 keeleoskuse nõuetele mittevastavat õpetajat. **Haridus- ja Teadusministeerium**. „Eesti keele arengukava 2011–2017“ elluviimise vahearuanne. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2015. http://ekn.hm.ee/system/files/Eesti+keele+arengukava+2011-2017+elluviimise_vahearuanne_2013-2014.pdf. Vaadatud 04.12.2018.

¹⁶ **I. Tomusk**. Kohtla-Järve – eesti linn Ida-Virumaal. – Õiguskeel 2003, nr 3.

¹⁷ **I. Tomusk**. Anno Domini 2007. – Õpetajate Leht 10.11.2006.

Vene õppekeelega kooli spetsiifikat arvestades oleks eesti õppekeelele üleminekuks vaja vähemalt paar tuhat eesti keelt kõrgtasemel oskavat õpetajat (mitte ainult eesti keele, vaid matemaatika, ajaloo, keemia jpt ainete õpetajat, samuti keelekümblusmetoodikat tundvat lasteaiaõpetajat), kes suudaksid vajaduse korral suhelda ja anda selgitusi ka õpilase emakeeles. Võib ju öelda, et ajapikku laabub seegi mure iseenesest, sest vene keeles meie kõrgkoolides enam õpetajaks õppida ei saa, ja arvestades õpetajaskonna vanuselist koosseisu (ligi pool Eesti õpetajatest on üle 50 aasta vanad ja umbes üks viiendik pensionieas või kohe sinna jõudmas), peaks juba lähiaastail nende asemele astuma hea eesti ja vene keele oskusega noored õpetajad. Ükskord see kindlasti nii ongi, aga kindlasti mitte lähiaastail. Seni aga – et vähendada ebapiisava eesti keele oskusega koolilõpetajate taastootmist – tuleks pingutada selle nimel, et vene õppekeelega koolides oleks eesti keele õpe sellisel tasemel, et põhikoolilõpetajate keeleoskus oleks vähemalt tasemel B2, mis võimaldaks neil edukalt osaleda gümnaasiumi eestikeelses aineõppes¹⁸, gümnaasiumilõpetajad aga peaksid omandama eesti keele tasemel C1, mis võimaldaks neil jätkata kõrgkooliõpinguid eesti keeles. Enam kui 1000 põhikooli ja gümnaasiumi ainetunnist peaks selleks kindlasti jätkuma.

5. Põhiseadus: kõigil on õigus õppida eesti keeles

Inimõiguste Instituudi 2015. aastal tehtud uuring „Keelelised inimõigused ja julgeolek“ näitas, et valdav osa venekeelsetest vastajatest pidas eesti keele oskust vajalikuks, 50% venekeelsetest vastajatest leidis, et üleminek eesti õppekeelele on vajalik. 60% venekeelsete vastajate arvates võiksid eestlased ja venelased tulevikus koos õppida eestikeelses koolis, kus üheks õppesuunaks võiks olla ka venekeelne õpe.¹⁹ Kultuuriministeeriumi tellimusel ning Balti Uuringute Instituudi ja SA Poliitikauuringute Keskuse Praxis tehtud lõimumisuuringust „Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017“ selgus, et enam kui pool muust rahvusest Eesti elanikest toetab ühiseid eestikeelseid lasteaedu, kus teistest rahvustest laste jaoks on olemas nende emakeelt valdavad abikasvatajad (29%), ja keelekümbluslasteaedu (26%).²⁰

Soovide ja tegelikkuse vahel valitseb siiski lõhe. Ka Keeleinspektsiooni poole on pöördunud venekeelseid lapsevanemaid ja väitnud, et nad tahaksid panna oma lapse eestikeelses lasteaeda, kuid ei saa. Kindlasti on sellel mitmeid loogilisi põhjendusi (nt üldine lasteaiakohtade vähesus), kuid esmajoones tuleks vaadata, kas seadused seda nõuavad või võimaldavad.

Alustame Eesti Vabariigi põhiseadusest²¹. Põhiseaduse § 37 sätestab, et igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Seda on tihti tõlgendatud nii, et eestlastel on õigus käia eestikeelses

¹⁸ 2013. aastal tehtud uuringus järeldati, et üheksa-aastase eesti keele õppe järel põhikoolis peaks sobivaid õppematerjale ja metoodikat kasutades suur osa õpilasi olema võimelised saavutama ka palju kõrgema keeletaseme, kui seda on õppekavas nõutav B1, mis on eestikeelses gümnaasiumis edasiõppimiseks ebapiisav. Vt **H. Metslang, T. Kibar, M. Kitsnik, J. Koržel, I. Krall, A. Zabrodskaja**. Kakskeelne õpe vene õppekeelega koolis. Uuringu lõpparuanne. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituut, 2013.

¹⁹ **Inimõiguste Instituut**. Keelelised inimõigused. Uuring. 2015. http://aastakonverents.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2015/12/Keelelised-inimoigused_0112-Tulemused.pdf. Vaadatud 04.12.2018.

²⁰ Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017. <https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/eim2017.pdf>. Vaadatud 04.12.2018.

²¹ [RT I, 15.05.2015, 2.](#)

koolis või lasteaias, venelastel venekeelses. Kuid põhiseadus ei ütle, et õigus eestikeelsele õppele oleks vaid eestlaste õigus. See on igaühe õigus ja kehtib kõigi kohta. Põhiseadus ei täpsusta, milliste haridustasemetega koht see säte käib. Seega peaks see kehtima alates lasteaiast kuni ülikoolini välja.

Mõnevõrra konkreetsem on Eesti Vabariigi haridusseadus²², mille § 4 lõige 2 sätestab: „Eesti territooriumil tagavad riik ja kohalik omavalitsus võimaluse omandada avalikes haridusasutustes ja ülikoolides eestikeelne haridus kõigil haridustasemetel.“ Siingi pole öeldud, et see käiks ainult eestlaste kohta. Seega, nii põhiseadus kui ka haridusseadus sätestavad sõnaselgelt, et õigus käia eestikeelses koolis ja lasteaias on kõikidel lastel, sõltumata nende rahvusest ja emakeelest.

1999. aastal vastu võetud koolieelse lasteasutuse seaduses²³ sätestatud lasteaegade tegevuse üldpõhimõtted tekitavad aga segadust. Nimelt ütleb selle seaduse § 8 lõige 2, et kohaliku omavalitsuse volikogu tagab kõikidele **eesti keelt kõnelevatele lastele** võimaluse käia sama valla või linna eestikeelses lasteasutuses või lasteasutuse rühmas, kus õppe- ja kasvatustegevus toimub eesti keeles. Seda võib tõlgendada väga mitmel moel. Neil tõlgendamisvõimalustel pikemalt peatumata tuletan meelde, et 1993. aastal vastu võetud koolieelse lasteasutuse seadus²⁴ oli õppekeele küsimuses märksa konkreetsem, sätestades §-s 11: „Lasteasutuses suheldakse kohaliku omavalitsuse volikogu määratud keeles (keeltes). Lasteasutuse rühm on ükskeelne.“ See andis omavalitsusele vabaduse määrata vastavalt paikkonna rahvuskoosseisule lasteaiaga õppe- ja kasvatuse keele, aga ühtlasi välistas vene emakeelega laste sattumise eestikeelsesse lasteaeda ja vastupidi. Kehtivas seaduses on ilmselt püütud seesugusest segregatsioonist lähenemisest hoiduda, kuid jäetud ebaselgeks, kas muukeelne laps üldse võibki eestikeelsesse lasteaeda minna.

Eespool viidatud 1999. aastal jõustunud koolieelse lasteasutuse seaduse § 8 lõige 4 ütleb küll, et lasteasutuses või selle rühmas, kus õppe- ja kasvatustegevus ei toimu eesti keeles, tagatakse eesti keele õpe koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava alusel. Kuid on väga suur vahe, kas tegemist on eestikeelse lasteaiaga või võõrkeelsega, kus eesti keel on vaid üks õppeaine, mida pahahti õpetab ebapiisava eesti keele oskusega lasteaiatõpetaja.

6. Rahvusidentiteedist ja selle kaotamise hirmust

Kõige olulisem on saada jagu vene lapsevanemate hirmust, nagu tähendaks eestikeelses lasteaias või koolis õppimine identiteedikadu ja võõrdumist vene kultuurist. Kahetsusväärset kombel külvavad sellist kartust ka mitmed meie arvamustõelised ja isegi haridusjuhid, kes on eestikeelsele õppele üleminekuga otseselt seotud. Näiteks eespool viidatud saates „Olukorrast riigis“²⁵ väidab A. Lobjakas, et eestikeelsele õppele üleminek on ajendatud riigi soovist vene keelest lahti saada ja eesti keel esimese keele staatusesse tõsta, mis on tema hinnangul ebainimlik ja ebademokraatlik. Kahjuks jätab kolumnist ütlemata, mis keel meil praegu

²² RT I, 22.01.2018, 4.

²³ RT I 1999, 27, 387.

²⁴ RT I 1993, 40, 593.

²⁵ A. Karnau, A. Lobjakas (viide 3).

esimese keele staatuses on, ja kui see ei ole eesti keel, siis mis oleks soovis eesti keel esimese keele staatusesse tõsta ebademokraatlikku või koguni ebainimlikku. Põhiseaduse kohaselt on eesti keel Eestis aastast 1992 esimese keele ehk ainsa riigikeele staatuses ning soovi olukorda kas või faktiliselt muuta võiks pidada lausa põhiseadusega vastuolus olevaks.

Kümneid tuhandeid eestlasi on mitmel põhjusel mõnes muus keeles hariduse saanud ja saab kindlasti edaspidigi, ilma et see mõjutaks nende rahvusidentiteeti. Isegi need, kelle emakeeleoskus pikkade – kas sunniviisil või vabatahtlikult – kodumaast eemal viibitud aastatega kängu jäi, ei minetanud oma rahvuskuuluvust. Samuti on näiteid eesti õppekeelega koolis õppivatest venelastest, kelle venelaseks olemist hea eesti keele oskus ei kahjusta mitte kuidagi. Eesti keelt õppides ei muutu venelane või ukrainlane eestlaseks, temast saab eesti keelt oskav venelane või ukrainlane.

7. Kokkuvõtteks

Eesti keelepoliitika eesmärk ei ole muuta muust rahvusest inimesi rahvuselt eestlaseks, riigi ülesanne on korraldada muukeelsetele inimestele võimalikult tõhus eesti keele õpe. Just lasteaias on see kõige tulemuslikum. Edasi tuleb aga hoolt kanda selle eest, et lasteaias eesti keele omandanud lapsed saaksid koolis eesti keeles edasi õppida. Seega on põhiprobleem õpetajad, õpetajad ja veel kord õpetajad.

Kui tahame, et vene emakeelega lapsed saaksid eesti keele selgeks, tuleks seadusega sätestada eestikeelse alushariduse saamise õigus ka muu emakeelega lastele, mis omavalitsuse seisukohalt tähendab kohustust see tagada. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava lubab eesti keele õppega algust teha juba alates kolmandast eluaastast ning alates viiendast eluaastast võib kasutada täieliku keelekümbluse meetodikat. Nii oleks täidetud ka vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni nõue, mille kohaselt peab riik tagama vähemusrahvusesse kuuluva isiku õiguse õppida oma vähemuse keelt. On väga oluline, et eesti keele heal tasemel ära õppinud venekeelsed inimesed omandaksid sama heal tasemel ka vene keele.

Kust aga leida vajalikud õpetajad, kes suudaksid õpetada üldhariduskoolis oma ainet eesti keeles (andes vajaduse korral ka selgitusi vene keeles) ning luua vene emakeelega lastele eestikeelses lasteaias eestikeelse keskkonna (ennekõike tuleb silmas pidada Ida-Virumaa vajadusi). Selleks on mitmeid võimalusi: stipendiumid õpetajaharidust omandavatele Ida-Viru noortele, tagasipöördumistoetused, stipendiumid Ida-Virumaale asuvatele mujalt pärit õpetajatele, õpetaja olmega seotud soodustused (eluase, transport, kultuur), omavalitsustevahelised töölähetused, motiveeriv palk jne.

Nendes piirkondades, kus on nii eestikeelseid kui ka venekeelseid koole, tuleks leida võimalusi eesti koolide potentsiaali kasutamiseks vene laste kaasamisel eestikeelses õppesse. Nii võiks avada vene koolis eesti klasse, kus õpetaksid eesti kooli õpetajad, koostöövõimalusi on teisigi ja seda kuni koolide ühise juhtimiseni välja. Kindlasti leidub tugevaid ja ambitsioonikaid koole (koolijuhte), kes sellega hakkama saaksid, eriti silmas pidades seda, et nii eesti kui ka vene õppekeelega koolides on õpilaste arv langustrendis. Kõik

see aga ei tohi kaasa tuua järeleandmisi eesti keele kui õppekeele ega õppe kui terviku kvaliteedis.

Nagu loetletud meetmetest nähtub, pole eesti õppekeelele üleminek pelgalt haridus- ja keelepoliitiline samm, see puudutab otseselt ka sotsiaal- ja regionaalpoliitikat.

Eestikeelsele õppele üleminek, mis praegu puudutab vaid vene õppekeelega kooli gümnaasiumiastet, vajab selget poliitilist kokkulepet ka alus- ja põhihariduse tasemel. Kui kokkulepe on kinnitatud ka õigusaktide tasemel ning välja on töötatud vajalikud rakendusaktid, peab ülemineku protsess olema pidev ja toimuma kindlasti koostöös kohalike omavalitsustega, mis põhiseaduse § 154 kohaselt otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi.

Kui poliitiline kokkulepe on saavutatud ja kõik pooled sellest kinni peavad, lõpetades manipuleerimise vene kooliõpilaste ja nende vanemate arvamusega, kas oma poliitilistest veendumustest, töökoha kaotamise hirmust või millistest tahes muudest kaalutlustest, siis ei olegi nii tähtis, mitme aastaga üleminek teoks võiks saada. Hoopis tähtsam on see, et loobudes aeg-ajalt kerkivatest (valimiseelsetest) debattidest, suudaksime keskenduda üleminekuga otseselt seotud ülesannete lahendamisele.